

ESCURÇÓ, 'serp curta i molt verinosa, *Vipera berus*', mot germà de l'it. dial. *scorzone* id., i de mots d'altres llengües romàniques, de significat i forma un poc alterats, però que designen bèsties més o menys semblants i tingudes també per verinoses o temibles (mossàr. *uskurçun* 'eriçó', arag. i aranès *escurçon* 'escorpi', sard *iscurtone* 'bestiola mítica', cast. antiq. *escuerdo* 'gripau ple de verí'): del ll. vg. *EXCURTIONE, variant del ll. tardà CURTIO, -ONIS, 'escurçó', derivat de CURTUS 'curt', al costat del qual el llatí vulgar tingué una variant *EXCURRUS (roms. *scurt*, alb. *škurtë*, etc.), denominació que alludia a l'escassa llargada de l'escurçó. □ 1.^a doc.: fi S. xiv.

«Serps, *escursions*, calàpets, vípares e de tots vils *affarams*», Ant. Canals (*Scipió e Anibal*, ed. Miquel, p. 44); «lit, més que marbre / dur, fret, banyat, / acompanyat / d'escorpions, / serps, *escursions*: / no de fluxell!», JRoig (*Spill*, 8468); «prengueren-los e lançaren-los en un sòl de torre, / hon havia moltes serps e *escursions* e altres vils animals», JoMartorell (és la llició verificada en l'ed. princeps, cap. 99; Ag. I, 282; Riq., p. 226 ho altera en *escorçons*). Una tal distinció enfront del sentit de *víbora* sembla que es fa també en l'alt-arag. or., jutjant per una dita rimada: «si el *eskurthón* oyera / y la víbora viera / mucha más gente muriera», Llaguarres i Gavàs (1957, 1965) (reemplaçant a Gavàs el tercer vers per «no habría bicho en el mundo que viviera»). Per això de *viera*, sembla que amb *víbora* es refereixin a la «serp de vidre» o «noia de serp» que és la que el folklore diu que és cega.

Usat també en els escr. Renaix., ja Verdager: «s'hi acosta pantejant, mira i remira; / mes ay! lo promontori que hi obira / sembla un penyal per l'ona descalçat: / recula esferehit, com qui entre molsa / d'un fresquívol verger, rosada y dolça, / ha vist un *escorçó* mig amagat» (*Atl.*, 32). En efecte segueix essent d'ús viu a tot el territori lingüístic (si no té ús a les Illes és perquè allà no existeix aquest rèptil). Serradell l'identifica amb la *Vipera Latastei* (*Sota Terra Club Munt.* I, 129), *DFa.* i *AlcM* amb la *Vipera Berus*.¹ En general, de tota manera, podem dir que és conegut arreu; en català oriental l'he sentit a molta gent i més o menys pertot, si bé només m'he preocupat de pendre'n notes en els dominis dialectals perifèrics. En certs llocs semblen fer distincions que no sé si són sempre gaire més que verbals. En el dial. ross.: «és més gruixut però curt com la *vipère*», Estoer, «més llarg i gruixut i més dolent encara que la *vipère*», Orbanya, però a Er me l'identifiquen enterament amb aquesta (tot passant pel «Solà d'alz *askursóns*»), 1959-60.

Sobretot en vaig pendre força notes en els dialectes de vocalisme occidental, a fi de confirmar el que ja ensenyava unànimement la documentació antiga (vegeu-ne encara exemples del *Corbatxo* i d'Ausiàs en *AlcM*) que pertot és *escurçó* i no pas *escorçó*. Amb *u* ho escrivien encara el *DTo.* (1670...) i Lacav., amb *u* ho han escrit tots els diccs. valencians, de manera que la grafia *escorsó* no sorgeix fins a Belv. (falta basada en

la confusió barcelonina dels dos sons, i causada per *escorsonera*, que copien del *DACEsp.*, i aquest ho pren de l'italià), des d'ací es mantingué fins al *DFa.*, però l'autor havia escrit fent-ho rectificar i així es féu en el *DFa.*.

Askursó, en efecte és com ho havia anotat a tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera (1932-4), igual a Espot (1958) i molts altres del Pallars Sobirà. Igual a la part meridional del dialecte: Granyena de les G., Pobla de la Granadella, Capçanes, Bellmunt, Ascó (1935-6). I a tota la llargada del P. Valencià (com ja m'escrivia Giner i March el 1935): Serra d'En Galceran, Xodos, Vilafranca, Alzira, Barxeta, Barx, Tavernes de V., Aiolo de M., Benigànim, Alcalà de la Jovada, Alcoi, Teulada i Xixona (1962-3). A Alzira m'explicaven que són curts i tenen picada mortal, a Vallada el comparaven, però com un rèptil distint, amb el sacre i l'àspic. Hi ha una variant secundària *alkursó* que jo vaig anotar a la Torre de les Maçanes (1963), que GaGirona va assenyalar a Benassal, i que ha estat usada per alguns: *BDC* IX, 19; «dels alacrans, en lo piupiu, de les serps, sacres y *alcursons*, chiulants», MGadea (*T. del Xè* I, 278).

El nostre mot ha existit en italià, i no hi és pas conegut solament des de temps modern, car ja es troba *scorzone* «serpe velenosissimo» en Passavanti, S. xiv, i als *Canti Carnascialeschi* el 1559 (Vidos, *ARom.* xv, 471), i d'ací va passar esporàdicament a algun viatger i a alguns lexicògrafs francesos en el S. xvii (ib. i *FEW* II, 1585a); en els dialectes es troba en alguns del Nord, a Lucca, i a Cilento (Salerno) *skurtsóna* m. «maschio della vipera» (Rohlf's, *ZRPb.* LVII, 445); també sic. *scursuni* i campid. *scrussoni*, però aquests em semblen, per raons fonètiques, catalanismes.

L'etimologia està ben clarament en el llatí de gloses CURTIO del mateix significat, que apareix sovint traduït *ἔχιδνα*, *CGL* III, 44.64, 484.61, 305.17, 517.66, traduït amb el seu equivalent llatí *vipera* en el II, 576.5, documentació i etimologia que foren assenyalades per M-Lübke en els *Wiener Studien* xxv, 98. És un derivat evident del ll. CURTUS 'curt' (no hi ha cap base per a les reserves que hi fan Walde-H. i Ernout-M.), car ja hem vist que aquesta curtedat és allò que crida més constantment l'atenció en l'escurçó envist les altres serps. Ara bé en el mot romànic es tracta més precisament de *EXCURTIO, -ONIS, que deriva d'una variant *EXCURTUS que havia existit en ll. vg. i de la qual vénen almenys el roms. *scurt* i l'alb. *škurtë* (Jokl, *Balkan-Archiv* IV, 203-4); s'ha admès també que d'aquesta variant del ll. vg. vénen també l'angl. *short*, ags. *sceort*, i a-al. ant. *scurz*, tots ells 'curt', per més que aquest sigui un punt controvertit.²

M-Lübke va donar entrada a aquesta etimologia en el *REW*, 2410, pel que fa al català i l'italià, però separant-ne el cast. *escuerdo*, el colloca, fidel a una idea de Diez, en el seu article SCORTEA '(cosa de) pell', d'on vindria el fr. *écorce*, etc., amb el cat. ESCORÇA (veg. aquest article). Ara bé el cast. *escuerdo* és un mot menys vivaç que el català i de sentit ja no igual. N'hi ha documentació des d'antic, a la fi del S. XIII, en